

اسلام و هنر دینی ایران

مجید ساریخانی

استادیار، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهرکرد، ایران
sarikhanimajid@yahoo.com

چکیده

دین نقش مهمی در شکل گیری آثار هنری دارد و ایرانیان با پذیرش دین اسلام، با جهشی عظیم در طرز تفکر و زاویه دید خود به جهان بخصوص در زمینه تولید آثار هنری مواجه شدند و آثار آنها با بهره گیری از ذکر نام ائمه معصومین، بهره مند از آموزه های ولایتمداری بوده است. داده های پژوهش آثار موزه ملی ایران است. روش تحقیق توصیفی و تحلیلی و همراه با بازدید آثار موزه ای است. فرضیه پژوهش نشان می دهد که آثار هنرمندان ایرانی در دوران اسلامی ارتباط تنگاتنگی با دین اسلام و توسعه ی آن در سطح جهانی داشته است. نتیجه تحقیق نشان می دهد که هنرمندان ایرانی در دوران اسلامی خلاقیت، ابتکار و روحانی بودن آثارشان را وامدار دین اسلام؛ بخصوص آیات قرآنی، و ائمه اطهار و هستند.

واژه های کلیدی: اسلام، ایران، هنرمندان، ائمه اطهار.

۱- مقدمه

هنر هر ملتی بر پایه و بنیادهای اندیشه، آیین، دین و خرد او استوار است، پس ظرف آن اندیشه، آیین و دین می گردد و همه ی عناصر ترکیبگر آن هنر، مفاهیم ویژه ی برگرفته شده از آن اندیشه و آیین را در خود مجتمع می سازد (آیت الهی، ۱۳۸۳، ص ۲۳۰)؛ بنابراین، هنر از آغاز پیدایش خود در خدمت آیین ها و ادیان بوده و هنر نقشی قطعی در تحول همه ی دین های جهانی داشته است. هنر با دیداری کردن تجربه ها، قصه ها و آرزوها، معنای انسان بودن را به تصویرهایی قابل مشاهده ترجمه می کند، در حالی که دین در مقام الهامی معنوی، برای خلاقیت و فرهنگ بشری، انسانیت و الوهیت را از طریق آیین و اسطوره به هم می پیوندد (آپوستولوس و کاپادونا، ۱۳۸۳، ص ۱۰۰). هنر با تحقق اثر هنری شناخته می شود هر اثر هنری صورتی تحقق یافته از جنبه ای نامکشوف از حقیقت و ذات هنر است که بواسطه ی هنرمند در اثر هنری ظاهر شده است نقوش آثار هنرمند با معتقدات دینی و تصورات او از هستی به هم تنیده می شود، هنر او جنبه های الهی و دینی داشته و تمامی نقوش در ارتباط با اعتقادات او بوده است. هنر به چند دلیل، دینی است یک عامل تعیین کننده ی مهم، کارکرد هنر است مانند جام ها و شمعدانی هایی یا کتاب مقدس قرآن و جعبه قرآن و عامل دیگر به دلیل محل یا جایی که قرار می گیرد دینی محسوب می شود مانند قندیل های شیشه ای یا فلزی (آپوستولوس و کاپادونا، ۱۳۸۳، ص ۱۰۱) یا ممکن است موضوع و یا شمایل نگاری آن، دینی باشد که در این مورد احتمال دارد تصویر به شخصی یا رخدادی مقدس اشاره کند. هنرمند و معنویت او نیز در دینی بودن هنر نقش دارد مانند هنرمندان مسلمان ایرانی و آثار هنری شان. در برخی از آثار هنری منتسب به اسلام وجه یا وجوهی از حقیقت و اسماء الهی نیز تجلی یافته است مانند حلیه ای از دوره ی قاجار در موزه ملی ایران. بین دین و هنر دست کم پنج رابطه وجود دارد اقتدارگرایانه، تقابلی، دو سویه، جدایی خواهانه و یکپارچه. که از بررسی داده های هنری گنجینه اسلامی موزه ملی ایران یکپارچه بودن و در برخی موارد تقابل را می توان استنتاج نمود. در یکپارچه بودن، دین و هنر در هم ادغام شده و تشخیص اینکه هنر، کجا آغاز می شود و سنت دینی کجا پایان می یابد دشوار می گردد و در تقابل، هنر و دین هر دو قدرت برابر دارند؛ یعنی وقتی که هیچ یک فرمانبردار دیگری نیست. در چنین مواردی هنر و دین به هم وابسته اند و هر کدام می خواهد بر دیگری چیره شود.